

تعیین حریم کمی رودخانه ها به روش جمع وزنی چند معیاره، مطالعه موردی رودخانه آجی چای (تلخه رود)

کاملیا صدیقی¹، علی داننده مهر² و مهدی ضرغامی³

¹ دانشجوی مهندسی عمران آب دانشگاه تبریز

² کارشناس ارشد شرکت مدیریت منابع آب ایران

³ استادیار دانشکده مهندسی عمران دانشگاه تبریز

camelia.sadighi@gmail.com

danandeh@pwut.ac.ir

mzarghami@tabrizu.ac.ir

خلاصه

با توجه به دبی رودخانه‌ها و بر اساس آیین نامه‌های موجود، حریم رودخانه‌ها، انهار و مسیل‌ها، برای عملیات لایروبی و بهره برداری از یک الی بیست متر از منتهی الیه بستر تعیین می‌شود. ولی به دلیل عدم وجود یک روش قانونمند، نابسامانی‌های بسیاری در ارتباط با رعایت این حدود به وجود می‌آید. در این مطالعه هدف تعیین حریم بازه‌ای از رودخانه آجی چای در استان آذربایجان شرقی می‌باشد. با توجه به اینکه بخش زیادی از فاضلاب‌های شهری و روستایی و صنایع مستقر در محدوده رودخانه وارد آجی چای می‌شود، این رودخانه عملاً "به یک فاضلاب‌رو بزرگ تبدیل شده که فاضلاب‌های این منطقه را به پایین دست هدایت می‌کند. این عامل نمایانگر اهمیت تعیین حریم برای رودخانه می‌باشد. در بررسی مطالعه موردی، از بند انحرافی شهید کسایی تا بند انحرافی دشت تبریز، اطلاعات مربوط به هر یک از شاخص‌های تعیین حریم؛ دبی ۲۵ سال، مکان (موقعیت)، پایداری بستر و کناره رژیم جریان و تنش اجتماعی همزمان مورد استفاده قرار می‌گیرند. با بررسی‌های انجام گرفته، نتایج حاصل از شاخص‌های تاثیرگذار در تعیین حریم کمی رودخانه‌ها با مقدار مورد استفاده توسط کارشناسان شرکت آب منطقه‌ای استان، مقایسه شده و از نتایج بدست آمده در این تحقیق، برای اجرای مناسب تر در عمل، استفاده می‌شود.

کلمات کلیدی: دبی ۲۵ سال، مکان، پایداری بستر و کناره، رژیم جریان، تنش اجتماعی، حریم رودخانه آجی چای.

۱- مقدمه

در جهت کنترل، حفاظت و بهره برداری از منابع آب و خاک به ویژه رودخانه‌ها، هدف استفاده حداکثر از رودخانه‌ها برای تامین نیازهای آبی و به حداقل رساندن اثرات منفی و کاهش خطرات آن می‌باشد، به گونه ای که باعث ایجاد شرایط مناسب و پایدار در بازه مورد مطالعه در رودخانه می‌گردد [۱]. از جمله اقدامات در این راستا، تعیین حد حریم رودخانه‌ها، به منظور اعمال مدیریت حفاظت کمی و کیفی و همین طور کنترل سیلاب و خطرات ناشی از آن می‌باشد. بر اساس مفاد قانون توزیع عادلانه آب و آیین نامه مربوط به واسطه تعیین حریم، حداقل عرض رودخانه برای عبور ایمن جریان سیلاب با دوره بازگشت ۲۵ ساله مشخص می‌شود [۲]. وقوع سیلاب‌های مخرب و ناگهانی در محدوده مناطق مسکونی و شهری، اراضی کشاورزی و تاسیسات موجود در حاشیه رودخانه، سبب خسارتهای جانی و مالی بسیاری می‌گردد. مواد رسوبی حمل شده توسط رودخانه‌ها نیز به نوبه خود با رسوب گذاری و تشکیل بارهای رسوبی، تعریض حریم، انحراف جریان و تشدید فرسایش‌های کناره‌ای، موجبات بروز ناهنجاری‌هایی می‌گردند. همینطور در مورد مناطق شهری، محدود شدن مسیرهای آب و رودخانه‌های گذرنده از داخل محدوده شهری، و تبدیل شدن به فاضلاب‌روهای شهری، مشکل عمده دیگری ایجاد می‌کند. در طرح‌های جامع و تفصیلی، رودخانه‌ها و حریم آنها، صرفاً به منظور حفاظت از سیل تلقی می‌شود، اما اگر مبادی ذی ربط ملزم به رعایت حریم نباشند، با انباشت زباله و نخاله شهری و ساخت و ساز غیر قانونی و غیر منطقی، به حریم رودخانه‌ها تجاوز می‌شود.

از آنجا که تصمیم‌گیری جهت تعیین حریم، بطور سلیقه‌ای و بدون استفاده از شاخص مشخصی توسط کارشناسان، تنها با به کارگیری شاخص دبی جریان سیلاب ۲۵ ساله تعیین می‌گردید، لذا نارضایتی‌های بسیاری را برای ساکنین در حاشیه رودخانه‌ها و همینطور مالکین اراضی موجب می‌گردید